

Examen VWO

2013

tijdvak 2
woensdag 19 juni
13.30 - 16.30 uur

economie

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 59 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

De bal is rond

In 2009 overweegt Nederland zich kandidaat te stellen voor de organisatie van het wereldkampioenschap voetbal (WK) in 2018.

Een organisatiecomité, bestaande uit vertegenwoordigers van het Rijk, de gemeenten, de organisaties voor het betaalde voetbal, de politie en de horecabranche, laat een onderzoek uitvoeren naar kosten en baten van een WK.

Uit het onderzoek komen de volgende resultaten:

verwachte kosten voor de leden van het organisatiecomité en verwachte externe effecten (in miljoenen euro's; toegerekend naar 2018)

netto kosten van de uitbreiding van de stadions	280
kosten voor de veiligheid	153
overige kosten	43
waarde van de negatieve externe effecten	tussen 50 en 110

Toelichting:

De netto kosten van de uitbreiding van de stadions zijn de bruto kosten van de uitbreiding minus de toekomstige opbrengsten uit de uitbreiding van de stadions. Deze opbrengsten worden op 60% van de bruto kosten geschat.

verwachte baten voor de leden van het organisatiecomité en verwachte externe effecten (in miljoenen euro's; toegerekend naar 2018)

bijdrage van de Wereldvoetbalbond	137
opbrengst van het verblijf van de teams en de medewerkers van de media	97
opbrengst van het toerisme	142
waarde van de positieve externe effecten	tussen 70 en 160

In de opsomming van de baten komt de verkoop van tickets voor de wedstrijden niet voor, omdat deze baten naar de Wereldvoetbalbond gaan.

Bovendien stellen de onderzoekers dat het WK de bestedingen en daardoor de economische groei in Nederland stimuleert.

Critici van de organisatie van het WK geven de volgende argumenten voor hun kritiek:

- De exploitanten van de stadions hebben na het WK geen opbrengsten ter grootte van 60% van de bruto uitbreidingskosten, maar slechts van 30% bij een gelijkblijvende bruto investering.
- Het uiteindelijke effect van het WK op de economische groei van Nederland zal beperkt zijn, doordat de **totale** bestedingen niet veel toenemen.
- De waarde van de negatieve externe effecten in de tabel zal maximaal zijn, terwijl de waarde van de positieve externe effecten minimaal zal zijn.

- 2p 1 Bereken het verschil in verwachte opbrengsten uit de uitbreiding van stadions tussen de onderzoekers en de critici.
- 2p 2 Leg het tweede argument van de critici uit.
- 2p 3 Geef een voorbeeld van een negatief extern effect dat kan ontstaan als gevolg van de organisatie van het WK. Leg hierbij uit waarom dit effect **extern** is en waarom dit effect **negatief** is.
- 2p 4 Bereken, op basis van de resultaten van het onderzoek, de maximale positieve bijdrage aan de welvaart in 2018 die de organisatie van het WK Nederland kan opleveren.

Opgave 2

Afgekeurd

In een land krijgen volledig arbeidsongeschikte jongeren zonder arbeidsverleden vanaf hun 18e verjaardag een WAJ-uitkering (Wet Arbeidsongeschiktheid Jongeren).

De WAJ-uitkering bedraagt 75% van het wettelijk minimumloon (wml).

In onderstaande tabel staan de instroom- en uitstroomgegevens van de WAJ gedurende een aantal jaren.

jaren	instroom (in personen)	uitstroom (in personen)
2009	4.440	1.080
2010	6.800	1.188
2011	13.600	1.307
2012	27.200	1.438

- In 2008 bedraagt het aantal WAJ-ers 120.000; zij ontvangen voor een bedrag van € 1,75 miljard aan uitkeringen. Dit wordt gefinancierd uit de belastingmiddelen.
- De overheid verwacht dat de verdubbeling van de instroom, die zich vanaf 2011 voordoet, ook na 2012 zal blijven bestaan.
- De overheid verwacht verder dat de jaarlijkse groei van de uitstroom de komende jaren dezelfde blijft als de jaarlijkse uitstroom in de periode 2009-2012.
- Het wml is in de periode 2009-2012 met 2% per jaar gestegen. Ook in 2013 zal het wml met 2% worden verhoogd.

- 2p **5** Is de WAJ een sociale voorziening of een sociale verzekering? Licht de keuze toe.
- 2p **6** Toon aan dat eind 2013 het aantal WAJ-ers 219.845 bedraagt.
- 2p **7** Bereken de kosten van de WAJ eind 2013.

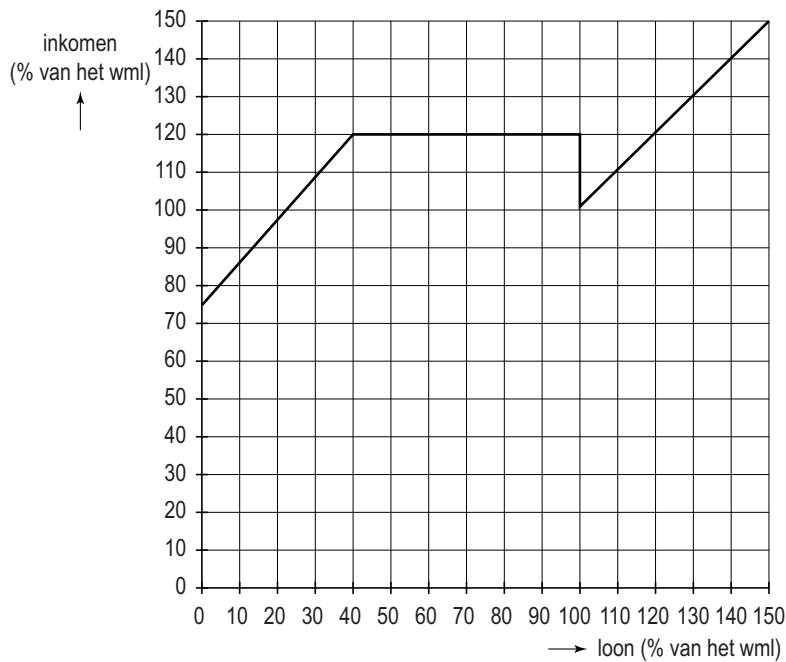
Een politicus wil stimuleren dat een deel van de WAJ-ers toch gaat werken. Daarbij gaat het ook om parttimebanen.

Hij stelt voor dat een WAJ-er die gaat deelnemen aan betaalde arbeid, de mogelijkheid krijgt te werken tegen een loon onder het wml. Als een WAJ-er van deze mogelijkheid gebruik maakt, houdt hij (een deel van) zijn uitkering als aanvulling op zijn loon.

Een onderzoeker heeft de effectiviteit van deze voorgestelde regeling onderzocht bij de doelgroep van deze regeling.

De onderstaande figuur uit het onderzoeksrapport laat een van de aspecten van de voorgestelde regeling zien.

loon (in % van het wml) en inkomen (in % van het wml) van de doelgroep

Toelichting:

Het loon wordt aangevuld met een WAJ-uitkering tot een inkomen (loon + WAJ-uitkering) van maximaal 120% van het wml.

De onderzoeker geeft, op basis van deze figuur, aan dat hij verwacht dat de voorgestelde regeling slechts tot een bepaalde loonhoogte effectief zal zijn gelet op het stimuleren van deelname van WAJ-ers aan betaalde arbeid.

- 2p **8** Welke loonhoogte (in % van het wml) bedoelt de onderzoeker? Licht de keuze toe.

Opgave 3

Hoe vlak?

Lisoland is een land dat model staat voor de relatief jonge lidstaten van de Europese Unie (EU), waar de economische politiek is gericht op versterking van de vrije markteconomie en groei van de grensoverschrijdende handel. In Lisoland geven enkele economen in 2005 de overheid het advies het huidige stelsel van inkomstenbelasting te veranderen in een vlaktaks. Hieronder wordt verstaan één tarief voor de belasting op inkomen. De economen denken dat de invoering van de vlaktaks met het daarbij behorende lagere tarief, de economische groei in Lisoland zal stimuleren.

Binnen de regering van Lisoland wordt verschillend gedacht over dit voorstel. De minister van Financiën: “Ik ben een voorstander van de invoering van de vlaktaks. De lagere tarieven zullen de economie stimuleren.”

De minister van Sociale Zaken: “Ik ben tegen de invoering van het vlaktaksstelsel en wil het huidige stelsel behouden, omdat ik denk dat de progressieve tarieven de beste manier zijn om inkomenspolitiek te voeren.”

In bron 1 staan het huidige stelsel van inkomstenbelasting in Lisoland en het voorgestelde vlaktaksstelsel. Bron 2 geeft enkele economische kengetallen van Lisoland en van enkele jonge EU-lidstaten.

- 8p **9** Schrijf een advies gericht aan de regering van Lisoland.
- Maak een keuze vóór de invoering van dit stelsel van vlaktaks **of** tegen deze invoering en dus vóór het handhaven van het huidige stelsel.
 - Verwerk, ter ondersteuning van het advies, vier van de zes onderstaande aspecten van de economie van Lisoland. Leg hierbij uit welke gevolgen de keuze kan hebben voor deze aspecten van de economie van Lisoland.
 - Gebruik de bronnen op de volgende bladzijde om het advies te onderbouwen.

aspecten van de economie van Lisoland

- a de mogelijkheid om de personele inkomensverdeling te beïnvloeden
- b de mate van economische groei
- c het begrotingssaldo van de overheid
- d de mate van deelname aan betaalde arbeid
- e de secundaire inkomens van personen van 65 jaar en ouder
- f de gemiddelde scholingsgraad

Aanwijzingen

- De bronnen 1 en 2 moeten minimaal één keer in het advies gebruikt worden.
- De onderdelen van het advies moeten logisch op elkaar aansluiten.
- Gebruik voor het advies maximaal 150 woorden; een afwijking van 30 woorden is toegestaan.

bron 1 stelsels voor inkomstenbelasting in Lisoland

huidige stelsel		vlaktaks		
geen aftrekposten		geen aftrekposten		
jaarinkomen	tarief	jaarinkomen	tarief jonger dan 65 jaar	tarief 65 jaar en ouder
€ 0 - € 16.893	15%	€ 0 - € 25.000	25%	20%
€ 16.894 - € 30.357	20%	€ 25.001 - € 40.000	25%	20%
€ 30.358 - € 51.762	30%	€ 40.001 - € 55.000	25%	20%
€ 51.763 en hoger	40%	€ 55.001 en hoger	25%	20%
algemene heffingskorting	€ 1.000	algemene heffingskorting	€ 1.000	€ 1.000
arbeidskorting ^{*)}	€ 1.500	arbeidskorting	€ 1.500	€ 3.500

^{*)} In het huidige stelsel bedraagt de arbeidskorting voor personen van 65 jaar en ouder € 0.

bron 2 economische kengetallen van enkele relatief jonge lidstaten van de EU (stand 2005)

land	marginale tarieven inkomstenbelasting	participatiegraad (in %)	loonkosten (index: 2000 = 100)	consumptieve bestedingen (index: 2000 = 100)
Estland	één tarief: 26%	70,1	137,2	146,5
Letland	één tarief: 25%	68,4	133,2	151,2
Litouwen	één tarief: 33%	69,6	121,7	149,1
Tsjechië	oplopend tot 32%	64,4	129,2	116,9
Lisoland	oplopend tot 40%	61,3	140,0	114,3

Opgave 4

De concurrentie gewogen

De internationale concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven wordt door diverse factoren beïnvloed. Een belangrijke factor voor de exporterende bedrijven is het verschil in prijspeil tussen Nederland en landen waar de concurrerende bedrijven gevestigd zijn. De concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven die concurrenten hebben die buiten de eurozone gevestigd zijn, is ook nog afhankelijk van de koers van de euro.

Een onderzoeksbureau wil de ontwikkeling van de internationale concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven in kaart brengen en maakt hiertoe gebruik van de volgende gegevens uit 2009.

Nederland en handelspartners	aandeel in Nederlandse export ¹⁾	eurokoersindex ²⁾ (2008 = 100)	prijsindex (2008 = 100)
Nederland	–	–	103
Eurolanden	0,51	100	102,5
Groot-Brittannië	0,2	105	103
Verenigde Staten (VS)	0,1	110	104
Overige landen	0,19	104	101

¹⁾ Het exportaandeel is het deel van de Nederlandse export dat naar het aangegeven land gaat. Dit wordt gebruikt als wegingsfactor.

²⁾ De eurokoersindex is een indexcijfer dat de koers van de euro ten opzichte van de valuta van de handelspartner weergeeft.

Als maatstaf voor deze concurrentiepositie gebruikt het onderzoeksbureau de concurrentie-index; een index gebaseerd op een samengesteld gewogen indexcijfer (sgi).

Deze maatstaf wordt bepaald door de berekening van:

$$\text{sgi van de } \left(\frac{\text{prijsindexen van de handelspartners}}{\text{eurokoersindexen van de handelspartners}} \right) \times 100$$

Een onderzoeker van het onderzoeksbureau stelt dat de internationale concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven gevoeliger is voor een toename van het verschil tussen de prijsindexcijfers dan voor een appreciatie van de euro.

- 2p **10** Leg uit op welke manier een appreciatie van de euro ertoe leidt dat Nederlandse bedrijven elkaar sterker gaan beconcurreren op de Nederlandse markt.
- 2p **11** Leg uit op welke manier de wisselkoersverandering van het Britse pond ten opzichte van de dollar de concurrentiepositie van Britse bedrijven ten opzichte van bedrijven uit de VS heeft gewijzigd.
- 2p **12** Laat met een berekening zien dat in 2009 de concurrentie-index 99,8 (afgerond) bedraagt.
- 2p **13** Leg met behulp van zowel de teller als de noemer van de concurrentie-index uit of het gaat om een verbetering of een verslechtering van de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven in 2009 ten opzichte van 2008.
- 2p **14** Leg uit waarop de stelling van de onderzoeker gebaseerd is.

Opgave 5

Eerlijk zullen we alles delen...

In een land heeft de economische ontwikkeling van de laatste jaren ertoe geleid dat de collectieve sector een klein overschot heeft. De regering stelt voor dit overschot in te zetten voor een inkomensverbetering van de burgers. Er worden twee opties bekeken: een lagere marginale belastingdruk (optie A) of hogere uitkeringen (optie B). Om de effecten van beide opties te analyseren, wordt het onderstaande model gebruikt.

Bij optie A wordt gekozen voor een verlaging van de marginale belastingquote met 1 procentpunt van 0,25 tot 0,24.

Bij optie B wordt gekozen voor een verhoging van de gemiddelde uitkering met € 1.125.

De collectieve sector bestaat uit de centrale overheid en een aparte sector 'sociale verzekeringen'. De invloed van het buitenland is buiten beschouwing gelaten.

(1)	$C = 0,8(Y - B - S_p) + S_u + 16$	C = particuliere consumptie
(2)	$I = 30$	I = particuliere investeringen
(3)	$O = 167$	O = overheidsbestedingen
(4)	$B = 0,25Y + 50$	B = belastingontvangsten
(5)	$S_p = 0,15Y$	S_p = sociale premies
(6)	$S_u = u(A_a - A_v) + uA_o$	S_u = sociale uitkeringen
(7)	$A_v = \frac{Y}{a}$	A_v = werkgelegenheid (miljoen personen)
(8)	$EV = C + I + O$	EV = effectieve vraag
(9)	$W = EV$	W = nationaal product
(10)	$Y = W$	Y = nationaal inkomen

Verder is gegeven:

$u = 20$	u = gemiddelde uitkering per persoon ($\times \text{€ } 1.000$)
$A_a = 5$	A_a = beroepsbevolking (miljoen personen)
$A_o = 3$	A_o = overige uitkeringsgerechtigden (miljoen personen)
$a = 100$	a = arbeidsproductiviteit ($\times \text{€ } 1.000$)

- Alle gegevens luiden in miljarden euro's, tenzij anders is vermeld.
- In de uitgangssituatie bedraagt het nationaal inkomen € 462,5 miljard en heeft de collectieve sector een overschot van € 0,5 miljard.
- Bij uitvoering van optie A stijgt het evenwichtsinkomen met € 5,2 miljard.
- Bij uitvoering van optie B stijgt het evenwichtsinkomen eveneens met € 5,2 miljard.

2p **15** Welke waarde heeft in dit model de marginale spaarquote van de uitkeringsgerechtigden? Verklaar het antwoord met behulp van het model.

2p **16** Toon met behulp van een berekening aan dat de gemiddelde belastingdruk met méér dan 1 procentpunt zal dalen als optie A wordt uitgevoerd.

De minister van Sociale Zaken is een groot voorstander van optie B. Hij ziet in deze optie ook een mogelijkheid te komen tot een meer rechtvaardige personele inkomensverdeling in dit land.

De minister van Financiën vindt optie B niet aanvaardbaar. Hij stelt: "Als we optie B uitvoeren, wordt het saldo van de collectieve sector negatief."

2p **17** Wat verstaat de minister van Sociale Zaken blijkbaar, indien optie B wordt uitgevoerd, onder een meer rechtvaardige personele inkomensverdeling in dit land? Licht het antwoord toe.

3p **18** Is de stelling van de minister van Financiën juist? Verklaar het antwoord met behulp van een berekening.

Opgave 6

Werkloosheid tast vertrouwen aan

In de periode 2004-2010 is de situatie op de arbeidsmarkt in de meeste landen van de Europese Unie (EU) verslechterd. De tabel geeft een beeld van de ontwikkeling van de bezettingsgraad, de werkloosheid in personen en de openstaande vacatures in een Europees land in de periode 2004-2010.

jaar	bezettingsgraad	werkloosheid in personen (in % van de beroepsbevolking)	openstaande vacatures
2004	92	5,2	154.000
2007	87	9,6	97.000
2010	87	10,4	60.500

Naar aanleiding van de gegevens in de tabel stelde een journalist:

- De verdubbeling van het aantal werklozen in de periode 2004-2010 is veroorzaakt door de conjuncturele ontwikkeling.
- In 2010 is er minder kwalitatieve structuurwerkloosheid dan in 2004.

- 2p **19** Kan op basis van de gegevens in de tabel geconcludeerd worden dat het aantal werklozen in de periode 2004-2010 is verdubbeld? Verklaar het antwoord.
- 2p **20** Klopt de stelling van de journalist dat de werkloosheidsstijging is veroorzaakt door de conjuncturele ontwikkeling voor de gehele periode 2004-2010? Verklaar het antwoord.
- 2p **21** Leg uit hoe uit de tabel blijkt dat de kwalitatieve structuurwerkloosheid in de periode 2004-2010 is afgenomen.

De journalist stelde verder dat door de toenemende werkloosheid en het daarmee gepaard gaande inkomensverlies het consumentenvertrouwen is aangetast. Niet alleen mensen die hun baan verliezen worden geconfronteerd met een inkomensdaling. Toenemende werkloosheid kan ook een negatieve invloed hebben op het besteedbare inkomen van de werkenden.

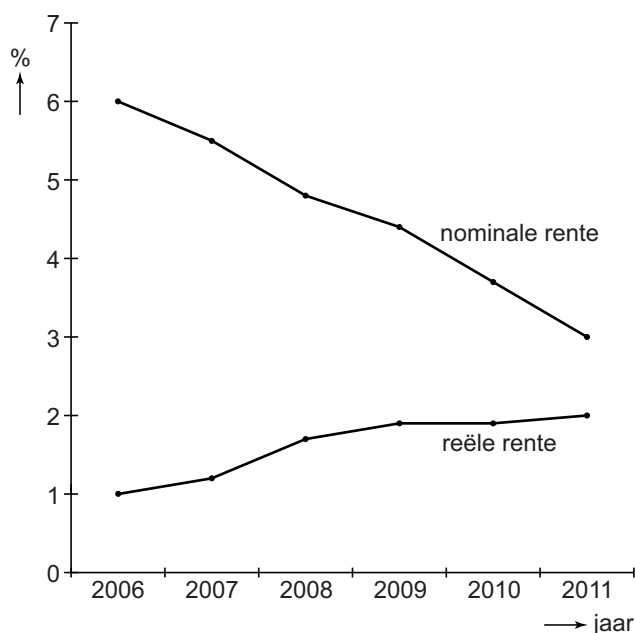
- 2p **22** Beschrijf hoe toenemende werkloosheid tot gevolg kan hebben dat het besteedbare inkomen van de werkenden negatief wordt beïnvloed.

Opgave 7

Hypothecaire lening goedkoop

Bij een hypothecaire lening berekent de bank een rentepercentage dat laag is in vergelijking met dat op andere leningen. In de jaren 2006-2011 is in een euroland de nominale rente op hypothecaire leningen bovendien regelmatig verlaagd en in 2011 bereikte die rente een historisch laag niveau. Onderstaande figuur illustreert die ontwikkeling.

rente in het euroland

- 2p **23** Leg uit waarom het rentepercentage op hypothecaire leningen meestal lager ligt dan het rentepercentage op andere leningen.

Een makelaar in onroerende zaken stelt dat uit de figuur blijkt dat de inflatie in de jaren 2006-2011 is afgenomen. Verder merkt deze makelaar op:

- De geldverstrekende banken kunnen de hypotheekrente laag houden doordat de inflatie laag is.
- De lage hypotheekrente zou zeker effect op de huizenprijzen gehad hebben als het optreden van een recessie dit niet had voorkomen.

- 2p **24** Hoe blijkt uit de figuur dat in de jaren 2006-2011 de inflatie is afgenomen?

- 2p **25** Geef een verklaring voor het door de makelaar genoemde verband tussen inflatie en hypotheekrente.

- 2p **26** Leg de tweede opmerking van de makelaar uit.